

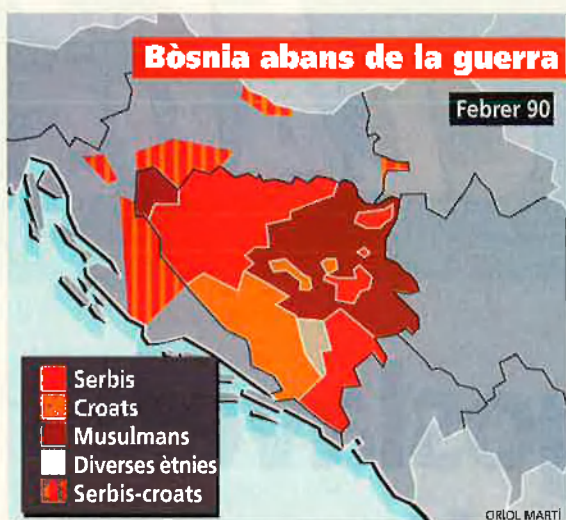
Tragèdies iugoslaves: orígens i mites

La guerra de l'ex-Iugoslàvia té uns precedents històrics, però també uns factors contemporitzadors sense els quals no es pot entendre. EL TEMPS intenta posar-hi llum.

Intentar explicar en unes poques pàgines l'origen de les successives catàstrofes que generaren les guerres de secessió a l'ex-Iugoslàvia i la seva culminació en el drama bosnià és arriscar-se a incórrer un cop més en un error molt repetit en els mitjans de comunicació occidentals al llarg dels darrers quatre

CISCO PARÉS

anys: la simplificació. Les crisis balcàniques de finals del segle XX són un conjunt de fenòmens complexos en què conflueixen causes disperses. Davant tanta diversitat, una opció factible pot ser començar rebatent una sèrie de tòpics que precisament per simplistes han contribuït a donar una imatge falsa de la tragèdia iugoslava.

El primer abús interpretatiu es va centrar, sens dubte, en l'historicisme. S'han volgut explicar moltes vegades els orígens dels actuals conflictes en l'ex-Iugoslàvia a partir d'odis eterns, del perpetu retorn de la història. Aquest recurs ha servit, en molts casos, per ocultar mancances de dades reals sobre la dinàmica del conflicte. Traent a la llum velles històries sobre els temps de l'emperador Teodosi, de bizantins contra catòlics i altres per l'estil, l'autor de qualsevol article aportava una dosi de "respectable cultureta", però en realitat l'artifici no resistia una anàlisi mínimament detallada. Quin precedent històric servia per explicar l'enfrontament entre Sèrbia i Eslovènia el 1988 i 1989? Per què els suposats odis interètnics ancestrals no havien dut la guerra a Macedònia –i tenia precedents històrics realment violents– mentre que la resta de l'ex-Iugoslàvia cremava pels quatre costats? En realitat els suposats arguments històrics, com més llunyans millor, són una arma de la propaganda de guerra i poden ser aplicables a qualsevol conflicte. Una guerra civil a Alemanya portaria a col·la-

DIEGO ALQUERACHE

Els cascos blaus de l'ONU han vist qüestionada la seva actuació. En molts casos han estat uns simples garants de territoris ocupats.

Cronologia de quatre anys de guerra a Bòsnia-Hercegovina

1992

29 febrer. El 63% dels votants de Bòsnia-Hercegovina, majoritàriament d'origen musulmà i croat, decideixen en referèndum el futur de la república. El 99% vota en favor de la independència.

13 març. Arriba a Sarajevo un primer contingent de 14.000 Cascos Blaus de les Nacions Unides.

1 abril. Inici del setge de Sarajevo per l'exèrcit federal iugoslau, de majoria sèrbia.

6 abril. La Comunitat Europea reconeix Bòsnia-Hercegovina.

Franc tiradors serbis causen a Sarajevo la primera víctima de la guerra disparant contra els participants d'una manifestació en favor de la pau.

Els serbis de Bòsnia proclamen la "República Sèrbia de Bòsnia".

7 abril. Els Estats Units reconeixen Croàcia, Eslovènia i Bòsnia-Hercegovina.

El Consell de Seguretat de l'ONU aprova la resolució 749 sobre el desplegament dels Cascos Blaus.

8 abril. El president de Bòsnia-Hercegovina, Alija Izetbegovic, declara l'estat d'urgència a tota la república.

27 abril. Proclamació a Belgrad de la nova "República Federal de Iugoslàvia", formada per Sèrbia i Montenegro, i boicotada, en un primer moment, per la comunitat internacional.

2 maig. En tornar de la conferència de pau de Lisboa, el president Izetbegovic és fet presoner per l'exèrcit federal a l'aeroport de Sarajevo.

6 maig. El líder radical croat, Mate Boban, i el dels rebels serbis, Radovan Karadzic, acorden a Graz (Àustria), i en absència de la part musulmana, la partició ètnica de Bòsnia-Hercegovina.

22 maig. Admissió de Bòsnia-Hercego-

vina, juntament amb Croàcia i Eslovènia, com a membres de ple dret de les Nacions Unides.

30 maig. El Consell de Seguretat de l'ONU aprova la resolució 757, que imposa l'embargament comercial, petroler i aeri a Sèrbia i Montenegro, considerades responsables de la guerra.

ARXIU

8 juny. Resolució 758 sobre el desplegament d'un miler de Cascos Blaus per a protegir l'aeroport de Sarajevo i permetre l'arribada a la ciutat d'ajut humanitari.

28 juny. El president francès, François Mitterrand, efectua una visita de sis hores a Sarajevo.

30 juny. La Comunitat Europea decideix d'obrir, a partir del dia 2, un pont aeri amb l'aeroport de Sarajevo.

3 juliol. Proclamació d'un "estat croat d'Hercegovina-Bòsnia".

10 juliol. A la cimera d'Hèlsinki la Conferència per la Seguretat i la Cooperació a Europa decideix d'enviar a l'Adriàtica vaixells de la Unió Europea Occidental i de l'Aliança Atlàntica per fer respectar l'embargament contra Sèrbia i Montenegro.

11-12 juliol. Les forces sèrbies desencadenen una àmplia ofensiva contra unes quantes ciutats de la Bòsnia oriental, especialment als voltants de Gorazde, població de majoria musulmana, assetjada des del 12 d'abril.

21 juliol. Els presidents de Bòsnia-Hercegovina, Alija Izetbegovic, i de Croàcia, Franjo Tudjman, tanquen a Zagreb un acord "d'amistat i de cooperació" i estableixen relacions diplomàtiques.

ció les marcades diferències culturals entre bàvars, saxons i prussians o les disparitats religioses que els enfrontaren en la guerra dels Trenta Anys...

A vegades s'utilitza la variant de les incompatibilitats "naturals" entre els pobles: de rebot s'argumentava contra els estats multiètnics, oblidant que són la majoria del total mundial. Serbis i croats, per exemple, "no podien" conviure junts,

"havien" de separar-se. Aquest tipus d'arguments, que oblidaven l'enorme afinitat cultural entre la majoria dels pobles de l'ex-Iugoslàvia (tret dels albanesos del Kossove) va tenir el seu gran moment el 1991. Després, amb la guerra de Bòsnia, va decaure, i era lògic que fos així. Si Europa occidental apostava per una Bòsnia interètnica, implicava admetre que serbis, croats i musulmans podien viure junts. Llavors, per què no podien haver conviscut en una Iugoslàvia més o menys descentralitzada?

El nacionalisme, per últim, s'ha endut la pitjor part en el menú de les explicacions ràpides de fàcil consum i digestió. La denúncia de la "nova pesta" és en realitat una nova moda utilitzada a tort i a dret per a enjudiciar tots els conflictes de final de segle. S'ha arribat a titllar de "nacionalista" el conflicte de Chiapas, a Mèxic, però també s'ha intentat reconfigurar les interpretacions del passat. Per exemple, John Lukacs, en el seu llibre *The End of the Twentieth Century and the End of Modern Age* (1992) no

DIEGO ALQUERACHE

Mostar, com Sarajevo, ha estat sinònim de destrucció. En aquest cas, tanmateix, els enemics dels musulmans bosnians eren els "aliats" croats.

dubta a afirmar que l'arrel de la guerra freda era l'enfrontament entre un nacionalisme "bo" (l'americà) i un altre "dolent" (el rus); una tesi que de tant en tant també va mantenir, per exemple, Ronald Reagan. En realitat, és evident que el nacionalisme ha representat un paper central en les guerres de l'ex-Iugoslàvia, però com a combustible, no tant com a causa real de l'incendi bèl·lic.

Per aquest camí s'ha arribat a excessos verbals: els conflictes de l'ex-Iugoslàvia han estat "guerres de tribus" per a més d'un analista frívol. En tot cas seria més apropiat parlar de guerres entre gàngsters. És a dir: enfrontaments promoguts i mantinguts per grups de poder. Si cal referir-se a una causa concreta i determinada aquí està, com en el cas d'altres moltes conteses, el vertader origen de la destrucció de Iugoslàvia i les tragèdies subsegüents.

Dir "grups de poder" és sintetitzar en una expressió molt genèrica un problema complex l'aparició i evolució del qual es remunta a uns quinze anys abans que esclataven les guerres de l'ex-Iugoslàvia: abans fins i tot de la mort de Tito. Primer van ser els milers de funcionaris, perquè el seu creixement numèric en cadascuna de les repúbliques havia propiciat la Constitució descentralitzada de 1974. Desitjosos de perpetuar-se i de créixer, eren com una enorme força política sense cap. Aquesta va anar apa-

DIEGO ALQUERACHE

Sarajevo ha viscut l'enfrontament des de tots els costats. Els boscos del voltant (foto) han estat un preciós escenari per a morir.

2 agost. Eleccions a Croàcia: Franjo Tudjman és reelegit president amb el 56,7% dels vots.

Iugoslàvia: dades clau de l'era Tito

1944

18 d'octubre. Belgrad és alliberada dels nazis pels partisans del mariscal Josip Broz —anomenat també Tito— amb el suport de tropes soviètiques i búlgares.

1945

28 de gener. El rei Pere II de Iugoslàvia abdica, lliura els poders a un consell de regència i encarrega a Subatchic la formació d'un nou govern.

3 de març. El mariscal Josip Broz és nomenat primer ministre i ministre de la guerra.

ARXIU

29 de novembre. Es proclama la República Federal de Iugoslàvia, un estat constituït per sis nacions i dues regions autònomes. Tito es converteix en president i és abolida la dinastia reial dels Karadjorjevic.

1946

31 de gener. La nova constitució de Iugoslàvia promou una federació composta per les repúbliques d'Eslovènia, Croàcia, Bòsnia-Hercegovina, Macedònia, Montenegro i Sèrbia, i per les regions autònomes de Kosove i Voivodina.

1947

10 de febrer. El Tractat de París permet a Iugoslàvia de tornar a les fronteres del

1919 i arrenca a Itàlia la regió d'Ístria, adquirida al 1920.

5 d'octubre. Els delegats dels nou partits comunistes europeus anuncien la creació a Belgrad d'una agència d'informació, anomenada Kominform, que coordinarà les seves activitats.

1948

28 de juny. El Kominform, reunit a Praga, condemna amb l'expulsió el mariscal Tito i el règim comunista iugoslau. Es frustra així el projecte iugoslau d'establir una federació amb Albània i Bulgària.

1949

12 d'agost. En una nota adreçada al govern de Belgrad, l'URSS informa que ja no

ARXIU

considera Iugoslàvia un aliat, sinó un enemic. Stalin qualifica la "via nacional iugoslava al socialisme" de "titisme revisionista".

20 d'octubre. Iugoslàvia és admesa al Consell de Seguretat de l'ONU.

25 d'octubre. L'URSS, seguida de Romania, Hongria, Txecoslovàquia i Polònia, trenca relacions diplomàtiques amb Iugoslàvia

1951

28 d'agost. Els Estats Units, la Gran Bretanya i França concedeixen a Iugoslàvia un ajut de cinquanta milions de dòlars.

1952

2-7 de novembre. Durant el VI Congrés Federal del PC Iugoslau es decideix que el partit no ha de tenir el monopoli de les decisions, sinó un paper d'orientació polític-ideològica. El partit rep el nom de Lliga dels Comunistes.

reixent sota la forma de figures aïllades del partit: les estructures administratives els van donar suport en cadascuna de les repúbliques i després continuaren assentant el seu poder sobre bases econòmiques concretes (fàbriques, cooperatives, ciutats, zones agrícoles) gràcies al peculiar sistema autogestionari iugoslau. Molt abans que Iugoslàvia rebentara, era ja una espècie de regne de taifes, reblert

de caporalets més o menys autòctons. Ells van donar suport als nous líders republicans que a començament dels noranta ja estaven al capdavant del poder en cada una de les repúbliques.

Milosevic i el seu entorn polític van sorgir de la Lliga de Comunistes Serbis, però en el seu camí cap al poder i la destrucció de Iugoslàvia van eliminar els vells camarades. I tampoc no es pot dir que el mateix Milosevic, fill de pope ortodox i ex-gerent d'una empresa de gas i d'un banc, sigui un ex-comunista típic: aquesta faceta li venia a través de la seva esposa, Mira Markovic, d'una prominent família de partisans, la flor i nata de les brigades de Tito. Tudjman i la cúpula del seu partit (l'HDZ) tenien una procedència política i social similar a la seva contrapartida sèrbia. Per contra, Izetbegovic i la majoria del seu cercle al capdavant de l'SDA (el partit bosnià-musulmà) no provenien de l'òrbita comunista. És més, el president bosnià estava molt influït per col·laboradors de l'anomenat "grup nord-americà", homes que havien estudiat o viscut als Estats Units, com per exemple Mohamed Sacirbey, que ni tan sols coneix bé Bòsnia.

Aquests poders emergents estaven obsedits per desmuntar el sistema comunista i controlar sense oposició els recursos de cada una de les seves repúbliques. En aquests espais disposaven dels seus homes, els seus funcionaris, la seves empreses. A partir d'aquí, cada república portaria la transició al seu estil, dins o fora de Iugoslàvia. Eslovènia entrava de ple en el liberalisme de tall occidental i en la dinàmica democràtica. Croàcia també, pe-

SANDRA BALCELLS

S'ha trencat el pont de la convivència. Quin paper jugava Croàcia a Hercegovina?

rò a partir d'un estat autoritari que s'encarregà de distribuir béns i prebendes entre els escollits pel poder. Sèrbia feia el pas més gradualment conservava bona part del sistema socialista formalment dissolt (en la via de Romania i de Bulgària). Òbviament, per a emprendre aquests camins calia desmembrar Iugoslàvia i "demostrar" ben clar que la seva existència era un absurd. Això explica l'entestament a contruir estats-nació purs: Croàcia per als croats, Sèrbia per als serbis.

Per això justament, Bòsnia-Hercegovina era un problema per a Belgrad i Zagreb. El seu caràcter multiètnic en feia una Iugoslàvia en miniatura: si sobrevivia com a tal seria una prova molesta que l'antiga federació no era un impossible, com havien proclamat a tort i dret els nacionalistes intransigents a Sèrbia i a Croàcia. Donat que en part estava poblada per serbis i per croats, l'operació de repartiment i de desmembrament estava servida. Per a això es volia repetir la mateixa dinàmica utilitzada en el desmembrament de Iugoslàvia: l'autodeterminació dins de l'autodeterminació. Primer reivindicaren els serbo-bosnians que no volien contiuar en la "mini-Iugoslàvia", que era la Bòsnia independent, i com a conseqüència van proclamar la República Srpaka, amb capital a Pale. Després els croats de Bòsnia van fer el mateix, més discretament, quan proclamaren la seva República d'Herceg-Bosna amb capital a Mostar-Oest.

Serbis i croats de Bòsnia van rebre ajuda militar directa de Belgrad i de Zagreb. I tot això ho van pactar de manera explícita Tudjman i Milosevic al març de 1991 (abans que començara la guerra entre croats i serbis) a Karadjorjevo, una antiga vil·la de Tito. Després l'acord va prendre forma en successives entrevistes, moltes de les quals secretes. Són cèlebres les d'Split, a esquena del mateix president Izetbegovic, que també havia acudit a la conferència (12 de juny de 1991) i la de Graz (6 de maig de 1992), entre el líder dels serbo-bosnians, Radovan Ka-

SANDRA BALCELLS

Hi ha hagut milers de víctimes. La violència ètnica als Balcans ve de lluny.

1953

13 de gener. Entra en vigor la nova constitució i el mariscal Tito és reelegit president de la República. S'abandonen els plans obligatoris de col·lectivització i hom permet la creació de petites indústries privades.

28 de febrer. Grècia, Turquia i Iugoslàvia signen a Ankarà un acord d'amistat i de cooperació balcànica que es converteix, el 9 d'agost de 1954, en un tractat de defensa mútua.

1955

26 de maig. Reprenen les relacions diplomàtiques amb l'URSS, després d'un viatge a Belgrad de Nikolai Bulganin i de Nikita Krhúixtov.

1956

Després d'una reunió a Brioni amb els presidents d'Egipte, Gamal Abdel Nasser, i de l'Índia, Jawaharlal Nehru, el president Tito inicia una política de coexistència pacífica i d'independència política respecte al bloc capitalista i al de l'Est.

1957

7 de desembre. Iugoslàvia renuncia al suport militar dels Estats Units.

1961

1-6 de setembre. Tito presideix a Belgrad la primera conferència dels països no alineats, que propugnen el desarmament general i la liquidació del colonialisme.

1962

24 de setembre. Després d'un viatge de Leonid Brèjnev a Belgrad, Iugoslàvia i l'URSS refermen la validesa de la declaració del 1955 sobre les diverses formes de desenvolupament del socialisme.

1969

15-17 de març. Durant el IX Congrés de la Lliga dels Comunistes, Tito condemna la doctrina Brèjnev de "sobirania limitada dels països socialistes" i anuncia un nou programa de descentralització del partit.

1971

29 de juliol. Entra en vigor una nova

constitució, que preveu una àmplia autonomia per a cada una de les repúbliques federals i que deixa a la presidència col·legiada, dirigida per Tito, únicament els poders bàsics.

1972

16 d'octubre. Després dels atacs del mariscal Tito contra el nacionalisme de certes regions, comença una depuració po-

lítica a la majoria de les repúbliques, sobretot a la de Sèrbia.

1974

21 de febrer. La nova Constitució instaura una Assemblea Federal que comprèn una Cambra Federal i una Cambra de les Repúbliques i Províncies. Els drets de les repúbliques queden reforçats, però continua garantida l'autogestió i la unitat del sistema iugoslau.

16 de maig. El mariscal Tito és elegit president vitalici de la República Iugoslava.

El post-titisme

1980

4 de maig. Mor el mariscal Tito després de tres mesos d'agonia. Durant un any quedarà garantida la presidència col·legiada per torn dels representants de cadascuna de les sis repúbliques i de les dues regions autònomes.

1981

2 d'abril. Després d'una sèrie d'incidents, l'estat d'excepció es proclama a Kosovè, regió autònoma de Sèrbia, habitada en un 80% per albanesos.

radzic, i el dels croats de Bòsnia, Mate Boban. Sobre el terreny, els serbis ho tingueren més difícil que els croats, perquè els territoris desitjats, almenys a Bòsnia oriental, eren compartits per un entramat de poblacions sèrbies i musulmanes. Per contra, l'Hercegovina ambicionada pels croats era un territori molt més homogeni ètnicament. Per tant, la neteja ètnica no va ser mai un objectiu, com s'ha dit repetidament, sinó el mitjà perquè uns determinats grups de poder creessin les seves repúbliques ètnicament pures, base intrínseca dels seus discursos polítics.

Per això, les responsabilitats dels desastres no se centren en una o dues figures. Per odioses que siguin a ulls dels mitjans de comunicació occidentals. Darrere dels criminals de guerra (els serbis Karadzic i Mladic, els croats Tihomir Blaskic o Dario Kordic) hi ha uns milers de seguidors entusiastes i alumnes avantatjats, interessos irrenunciabls i càrrecs oficials, repartiment de beneficis i propietats, favors rebuts i venjances executades.

La pau s'ha firmat a un París commogut i paralitzat per les vagues dels funcionaris. Tota una paradoxa: fa vint-i-tants anys, l'estat iugoslau començava a fer aigües quan, en una onada de descontentament silenciós, els seus milers i milers de funcionaris començaren a buscar refugi en els caps locals i més tard en el repartiment del pastís federal.

Francesc Veiga

Els nens aprenen ràpid... i ara han après a matar. La convivència interètnica, si és que es produeix, haurà d'ensenyar-los a estimar.